

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Latinskoamerické autoritářské režimy

Jitka Kartáková

PLZEŇ 2013

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Mezinárodní teritoriální studia

Studijní obor Mezinárodní vztahy – britská a americká studia

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Latinskoamerické autoritářské režimy

Jitka Kartáková

Vedoucí práce:

PhDr. Jan Ptáčník

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

PLZEŇ 2013

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2013

.....

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucímu mé práce, PhDr. Janu Ptáčnickovi, za cenné rady, připomínky, trpělivost a odborné vedení při vypracovávání mé bakalářské práce.

Obsah

Seznam zkratk.....	6
1 Úvod.....	7
2 Nedemokratické režimy a přechody k demokracii.....	10
2.1 Totalitarismus.....	10
2.2 Autoritarismus.....	11
2.3 Přechody k demokracii.....	13
3 Cesta k převratu a převrat	15
3.1 Pinochetovi předchůdci, Frei a Allende.....	15
3.2 Přebat.....	19
4 Pinochetova vláda.....	22
4.1 Augusto Pinochet Ugarte.....	22
4.2 Historický vývoj junty.....	23
4.3 Referendum a konec Pinochetovy vlády.....	25
5 Komparace funkčních období.....	26
5.1 Období 1973 – 1980.....	26
5.1.1 Mocenské postavení na počátku funkčního období.....	26
5.1.2 Ekonomická situace.....	27
5.1.3 Zahraniční vztahy.....	29
5.1.4 Mocenské postavení a postoj vůči opozici na konci funkčního období	30
5.2 Období 1981 – 1988.....	32
5.2.1 Mocenské postavení na počátku funkčního období.....	32
5.2.2 Ekonomická situace.....	33
5.2.3 Zahraniční vztahy.....	35
5.2.4 Mocenské postavení a postoj vůči opozici na konci funkčního období	36
6 Závěr	39
Seznam zdrojů.....	42
Resumé.....	46

Seznam zkratk

CIA – Central Intelligence Agency (Ústřední zpravodajská služba)

CODELCO – Corporación Nacional del Cobre (Národní společnost mědi)

DINA – Dirección de Inteligencia Naciona (Ředitelství státní zpravodajské služby)

MIR – Movimiento de Izquierda Radical (Hnutí radikální levice)

MMF – Mezinárodní měnový fond

UP – Unidad popular (Lidová fronta)

1 Úvod

V regionu Latinské Ameriky se často objevují autoritářské režimy. Důvodem jejich vzniku může být historický vývoj, který ukazuje, že každý stát si svou svobodu musel vybojovat ve válce o nezávislost (nejčastěji na Španělsku), tudíž státy neměly možnost rozhodnout o demokratickém zřízení. Jedním z důvodů může být i fakt, že se jihoamerické politické systémy chtějí přiblížit prezidentskému systému, který funguje v USA, avšak v zemích Latinské Ameriky je to jen těžko proveditelné, protože se zde ve velké míře vyskytuje multipartismus, což je dalším rysem jihoamerických politických systémů. Ten prezidenta značně oslabuje, protože prezident má problémy prosazovat svou politiku, pokud není schopen nalézt pro své návrhy v parlamentu podporu. Prezident je poté nucen obcházet parlament, a to může vyvrcholit až nástupem nedemokratického režimu.

Ani Chile není výjimkou. Před vojenským režimem generála Pinocheta se vystřídal mnoho prezidentů, kteří zaváděli některá nedemokratická opatření. S příchodem Salvadora Allendeho, socialistického předchůdce Pinocheta, nejprve ekonomika vzkvétala, ale pouze krátkou dobu. Následně přišel razantní pád, inflace, nedostatek potravin a nespokojenost, která vyústila ve vojenský převrat „věčně druhého“ Pinocheta, který podle svého přízviska v nikom nevzbuzoval dojem, že by mohl převrat provést. Tato práce se zaměří právě na převrat a vojenský režim generála Augusta Pinocheta v Chile v 70. a 80. letech 20. století, na jehož vládu je nahlíženo dvěma odlišnými pohledy. Na jedné straně je Pinochet zobrazován jako diktátor, který zakázal politickou opozici, potlačoval politická práva chilských občanů, a na druhé straně stojí Pinochetovi zastánci, kteří tvrdí, že Pinochet uchránil Chile od komunismu, když svrhl socialisticky smýšlejícího prezidenta Allendeho. Překvapivým faktem je, že Pinochet coby diktátor dokázal po patnácti letech své vlády akceptovat výsledky referenda z roku 1988, ve kterých se většina chilských obyvatel vyslovila proti setrvání Pinocheta ve funkci, a tím dopomohl Chile k přechodu k demokracii. Další zajímavostí je, že za své činy nebo rozkazy nebyl nikdy pravomocně odsouzen, i

když se o to mnozí snažili. Chilský Nejvyšší soud nakonec rozhodl o odložení jeho procesu, kvůli špatnému zdravotnímu stavu (Bankowicz 2002: 329). Cílem mé práce nebude jednotný názor na Pinochetovu vládu, ale spíše porovnání dvou funkčních období Pinochetovy vlády, během nichž Chile vzkvétalo i se propadalo. Důležitým tématem je také přechod k demokracii, který je vzhledem ke svému průběhu v regionu Latinské Ameriky poněkud ojedinělý. Toto téma jsem si zvolila, abych dopomohla lepšímu pochopení pozice Pinocheta v režimu.

Práce bude rozdělena do čtyř kapitol. V první kapitole bude teoretická část věnující se definici nedemokratických a konkrétně autoritářských režimů, kde představím charakteristiku autoritářství podle Juana Josého Linze. Součástí této kapitoly budou také teoretické poznatky o přechodech k demokracii, neboli tranzitologii. Druhá kapitola se bude zabývat důvody, které vedly k převratu v roce 1973. Pokusím se zjistit, zda to byla pouze vláda prezidenta Allendeho, nebo i další důvody. Popíšu také převrat samotný. V další kapitole se budu stručně věnovat Pinochetově vládě od roku 1973 až po jeho ukončení vlády a v poslední kapitole se pokusím zkomparovat dvě Pinochetova funkční období od roku 1973 do roku 1980, kdy bylo vyhlášeno referendum o nové ústavě a od roku 1980 do roku 1988, kdy uznal výsledky dalšího referenda o setrvání v čele státu a odstoupil z jeho vedení. V komparaci se zaměřím na čtyři hlavní aspekty, mocenské postavení na začátku funkčního období, ekonomický vývoj, zahraniční vztahy a jako poslední je mocenské postavení a postoj vůči opozici na konci funkčního období.

Práci pojmu jako jednopřípadovou studii s využitím diachronní komparace, kde se pokusím porovnávat jednotlivé fáze Pinochetovy vlády. Hodnotným nástrojem bude právně-politologická analýza chilské ústavy z roku 1980.

Mezi hlavní zdroje ve své práci zařazuji především knihu José Juana Linze *Totalitarian and Authoritarian Regimes*, která slouží jako klíčový zdroj v teoretické části věnující se autoritářským režimům. Velmi důležitou knihou pro teoretickou část je *Demokracie a totalitarismus* od Raymonda Arona a *Původ totalitarismu* od Hannah Arendtové, které využívám pro část o totalitních režimech. Z dalších zdrojů to jsou především knihy věnující se chilské historii od

Jířího Chalupy, konkrétně Chile a poté Dějiny Argentiny, Uruguaye a Chile. Hodně využívám také internetové španělsky nebo anglicky psané zdroje, jako jsou stránky memoriachilena.cl věnující se chilské historii nebo stránky quebecké univerzity v Montrealu er.uqam.ca, které píše chilský historik José Del Pozo, jenž na univerzitě přednáší. Čerpám i z chilské státní ústavy z roku 1980. Z anglicky psaných internetových zdrojů je důležitá stránka countrystudies.us, kde je k dostání kniha Rexe Hudsona *Chile: A Country Study*.

2 Nedemokratické režimy a přechody k demokracii

V případě studia nedemokratických režimů je vždy zásadním problémem pojmosloví. Často slyšíme pojmy totalitní nebo autoritativní použité ve špatném slova smyslu, je tedy důležité si vymezit základní rozdíly mezi těmito pojmy. Jako první zmíním totalitarismus, který je důležitý z hlediska orientace v problému a po vysvětlení tohoto režimu bude obsáhleji vysvětlen i autoritářský režim, který je klíčový pro tuto práci.

2.1 Totalitarismus

Totalitarismus a totalita patří mezi velmi rozšířené pojmy, ale často v mylném kontextu. Je tedy důležité objasnit hlavní rysy tohoto režimu, kterými dle Arona jsou: existence hlavní, vševysvětlující ideologie, která je povinná pro všechny obyvatele, výskyt jedné masové politické strany, která nemá konkurenci, dále pak je důležitým aspektem psychický i fyzický teror, který doléhá na celou společnost, stát má monopol na prostředky násilí a přesvědčování, dochází ke snaze o ovládnutí veškeré ekonomické činnosti státu a života společnosti, stát také ovládá veškeré komunikační prostředky jako je tisk, televize nebo rádio (Aron 1993: 158). Tento režim také zakazuje existenci jakékoli subkultury nebo nepolitické organizace (Kubát 2007: 340). Jako příklady totalitních režimů můžeme uvést Sovětský svaz za Stalinovy vlády, Pol Potovu Kambodžu, Mao Ce-Tungovu Čínu, také Severní Koreu za vlády celé dynastie Kimů, z evropských států pak Hodžovu Albánii nebo nacistické Německo. Mezi totalitní režimy se řadí i teokracie, jako byl Írán za vlády Chomejního nebo vláda Tálibánu v Afgánistánu (Balík – Kubát 2012: 50–51). Raymond Aron ve své knize Demokracie a totalitarismus představuje tři typy totalitarismu. Prvním typem se dá označit režim Salazarova Portugalska, kde dochází k omezení moci státu a vyloučení rivalit stran, ale i přes to je vládnoucí strana podřízená zákonům. Tento typ se řídí tradicionalistickou ideologií a chce být liberální, ne demokratický, ale nedaří se mu to. Druhý typ je fašistický, který chce oproti předchozímu typu hlavně zpolitizovat lid a má i státní stranu. Pro tento model je typické odmítání demokratických a liberálních idejí, je to nacionálně

socialistický režim, jakým bylo například fašistické Německo. Třetí typ pak Aron nazývá komunistický, ve kterém dochází k vyřazení soutěžení stran a zastánci tvrdí, že je potřeba potlačit kapitalistickou oligarchii s cílem vytvoření beztřídní společnosti, která by měla za následek skutečnou demokracii a svobodu. Proto je také důležitá absolutní moc strany, představující zájmy proletariátu (Aron 1993: 129–130).

Hannah Arendtová v knize Původ totalitarismu zdůrazňuje roli mas v totalitním zřízení. Masy jsou tvořeny většinou politicky neaktivním obyvatelstvem, o které politické strany nejeví zájem, což nahrává právě totalitním hnutím, která pak vládou s masovou podporou. Postradatelné masy jsou velmi důležité, proto totalitarismus jen těžko vzniká v zemích s malým počtem obyvatel, ale například ve stalinistickém Rusku, které mělo ideální podmínky. Také zdůrazňuje, jak je důležitá propaganda, která naláká co nejvíce obyvatel a ideologie, která ovládne celou společnost, a která je interpretována neomylným vůdcem (Arendtová 1996: 426–645).

2.2 Autoritarismus

Autoritářský režim zní v porovnání s totalitním režimem poněkud mírněji, což je častým důvodem toho, že většina nedemokratických režimů bývá mnohými autory označována jako totalitní v domnění, že totalitní rovná se více odsouzeníhodné (Kubát 2007: 335). Tito autoři si ale nejspíše neuvědomují, že mezi definicí totalitního a autoritářského režimu je zásadní rozdíl, který vysvětlím v této části.

Jeden z nejznámějších teoretiků autoritářství Juan José Linz představil v současnosti nejpoužívanější definici a klasifikaci tohoto režimu, která zní, že autoritarismus je „*politický systém s limitovaným, neodpovědným politickým pluralismem, bez vypracované vedoucí ideologie, ale s typickou mentalitou, bez výrazné a intenzivní politické mobilizace s výjimkou některých bodů vývoje, a který vede jeden vůdce nebo malá skupina lidí, která vykonává špatně definované, ale snadno předvídatelné hranice*“ (Linz 2000: 159). Současně také vytvořil poměrně obsáhlou klasifikaci režimu, ve které rozlišuje sedm základních

typů autoritativních režimů.

1. Byrokraticko-vojenský autoritativní režim se často objevoval právě ve státech Jižní Ameriky, jako Argentina nebo Chile, ale i ve Frankově Španělsku nebo v Polsku v letech 1926-1938. V tomto typu vládne úzká skupina lidí z vysokých úředních nebo vojenských kruhů, která nevyznává žádnou ideologii. Není vytvořena žádná masová strana, režim by mohl fungovat úplně bez politických stran, ale pokud strana je, tak je plně podporovaná vládou, ale neexistuje žádná volná politická soutěž. Někdy tyto režimy bývají označovány jako fašistické, protože v meziválečném období používaly fašistické symboly a hesla. Režim je často vytvořen v nově industrializovaných státech, kde je zemědělství na málo rozvinuté úrovni a vysoký podíl venkovského obyvatelstva (Linz 2000: 184–208).

2. Organický etatismus je dalším typem. V něm dochází ke kontrolované participaci a mobilizaci společnosti prostřednictvím organických struktur. Tento režim počítá s hierarchizací státních struktur, odmítá individualismus liberální demokracie a model třídního konfliktu. Tvrdí, že lidé jsou členy nějakých sociálních skupin, které kontrastují se skupinami uměle vytvořenými státem, a proto se ukazuje zásada korporativismu, že volby politické reprezentace by se měly uskutečňovat právě v těchto korporacích. Jako příklad režimu můžeme uvést Salazarovo Portugalsko, částečně Španělsko za vlády Franka anebo Rakousko vedené Dollfussem v letech 1934-1938 (Linz 2000: 208–217).

3. Mobilizační autoritarismus v postdemokratických společnostech je ideologičtější režim než předchozí dva typy a je méně pluralitní, protože se v něm projevuje pouze jedna silná strana. Je zde větší možnost participace občanů v politickém životě, tento typ je vzdálenější od liberalismu, ale blíží k demokracii. Díky velké legitimitě ideologie a velké mobilizaci je odolnější vůči opozici a svržení než ostatní typy a může být svržen prakticky pouze vnější silou. Příkladem tohoto režimu je fašistická Itálie (Linz 2000: 217–227).

4. Postindependentní mobilizační autoritarismus se objevoval především v afrických státech a státech třetího světa, které získaly nezávislost na koloniálních zemích. Po získání nezávislosti se objevily ekonomické problémy, problémy

způsobené novým očekáváním lidí od svobody nebo problém s konceptem tvoření národa, což vedlo lídry k omezení a zrušení politické a volební soutěže. Posléze se ve státech projevil kult charismatického vůdce (Linz 2000: 227–233).

5. Rasové a etnické „demokracie“ jsou dalším typem, který je ale svým názvem poněkud zavádějící. Je to režim, kde je politický proces určován rasově nebo etnicky vymezenou skupinou, často menšinou, která dodržuje relativně demokratické postupy, ale většinová skupina je z demokratického procesu vyloučena, například kvůli zpochybňování současného politického zřízení, a to vysvětluje proč je pojem demokracie v názvu režimu v uvozovkách. Klasickým příkladem tohoto typu režimu je Jihoafrická republika v období Apartheidu (Linz 2000: 233–240).

6. Defektivní a pretotalitní politické režimy vypadají, že se do této charakteristiky nehodí, ale opak je pravdou. Tyto režimy by chtěly být totalitními, ale z nějakého důvodu se jim to nedaří, proto je tam autoritativní režim, který uplatňuje pouze některé prvky totalitarismu. Naopak instituce jako církve, ozbrojené složky, obchodní organizace nebo zájmové skupiny si ponechávají značnou autonomii. Jako příklad můžeme uvést nacistické Německo nebo některá vývojová období Sovětského svazu, především ve 20. letech 20. století (Linz 2000: 240–245).

7. Posttotalitní autoritarismus je podobný předchozímu typu, ale v tomto má strana převládající moc (na rozdíl od předchozího). Politická moc je doménou členů majoritní strany. Tento režim se objevoval v komunistických státech, ve kterých proběhl proces destalinizace a jako příklad slouží státy východní Evropy od padesátých let 20. století (Linz 2000: 245–253).

2.3 Přechody k demokracii

Podobně jako u dělení nedemokratických režimů, je i u přechodů k demokracii důležité dávat pozor na pojmosloví. Podle názvu se zdá, že se vždy přechází k demokracii, ale ukončení nedemokratického režimu nerovná se přechod k demokracii. Je tedy lepší tuto dobu nazývat obdobím po pádu nedemokratického režimu, než nastane demokracie, nedemokracie, revoluce,

nebo občanská válka. Je to časový interval mezi jedním a druhým politickým režimem. Podstatným faktem je také definice demokracie, což je ovšem těžko definovatelný pojem, ale nejčastějším společným jmenovatelem definic jsou volby a možnost být zvolen (Ženíšek 2006: 18–47).

Samuel Huntington rozdělil přechody k demokracii do tří základních skupin. Jsou to: *transformace* (transformation), kde jsou hlavními organizátory změny režimu dosavadní političtí lídři, kteří zruší nedemokratický režim a začnou stát měnit na demokratický. Důvodem může být to, že náklady na udržení moci (jako politizace ozbrojených sil) dosahují takové výše, že se zdá výhodnější cesta k demokracii. Jako příklad slouží Brazílie, Chile, Španělsko, Tchaj-wan nebo Maďarsko. Do druhé skupiny patří *nahrazení* (replacement), tady se o demokratizaci země zasloužily opoziční skupiny, které získávají sílu, když se autoritářský režim hroutí. Po svrnutí dochází k boji mezi skupinami ohledně toho, jak bude vypadat státní zřízení. Ke svržení režimu často pomůže nějaká spouštěcí situace, do té doby si diktátoři ani nepřipouští, jak moc jsou nepopulární. Hlavním pilířem v režimu jsou armády, které se mohou velkou mírou na převratu podílet, buď ho provedou samy, nebo odmítnout potlačit oponenty režimu, což ve výsledku vede k pádu režimu. Demokratizace nahrazením se v historii objevuje jen zřídka, do roku 1990 jich bylo provedeno šest, přičemž v pěti z nich figurovala armáda jako hybatel změny. Příkladem těchto režimů mohou být Rumunsko, Řecko, Filipíny nebo Argentina. A třetím typem je *sjednaný přechod* (transplacement). Tady vládní a opoziční skupiny jednájí a spolupracují ve shodě, protože opozice je silná natolik, aby její slovo mělo nějakou váhu, ale ne tolik, aby vládu dokázala svrhnout sama, a vláda o změně jedná, ale také není s ní schopná začít sama. Každá ze stran používá své prostředky, jak docílit změny režimu jako jsou stávky, protesty, demonstrace, represe, vězení, policejní brutalita nebo stanné právo, a když to nevyjde, obě strany zjistí, že jsou prakticky v rovnováze a jsou nejisté ohledně vítěze v případné konfrontaci, proto spolu vyjednávají. Sjednaný přechod se odehrál například v Polsku, Československu, Uruguayi nebo v Koreji. Naopak v Chile ani masivní stávky a protesty ke svržení Pinochetova režimu nepomohly a vláda

povstání stále potlačovala (Huntington 2008: 115–160).

3 Cesta k převratu a převrat

V této kapitole budou zmíněny důvody, které vedly k převratu a posléze i převrat samotný. Hlavním faktorem vzniku puče je pravděpodobně vláda prezidenta Allendeho, který se rozhodl z Chile udělat socialistickou republiku, což mělo za následek obrovské zadlužení státu a nevoli obyvatel. Ale příčiny mohou sahát ještě dále do historie, proto zmíním jak vládu prezidenta Allendeho, tak vládu předchozího prezidenta Eduarda Freie.

3.1 Pinochetovi předchůdci, Frei a Allende

V roce 1964 se prezidentem stal Eduardo Frei Montalva, představitel nové politické strany, Křesťanské demokracie, která přišla s přelomovým programem tzv. *vlastní cesty*¹. Křesťanští demokraté nesouhlasili ani s marxismem, který jim přišel příliš autoritářský a kolektivistický, ani s kapitalismem, který byl podle jejich mínění příliš sobecký, proto přišli se svým programem vlastní cesty, která však nebyla nikdy zcela definována, ale i tak oslovila širokou veřejnost a roku 1964 se Frei dostal do prezidentského paláce La Moneda (Memoria Chilena 2004a). Frei měl ve svém volebním programu heslo *Všechno se musí změnit*², které zahrnovalo velké množství reforem od školství, sociálního zabezpečení až po průmysl a většina obyvatel se pro toto heslo nadchla a Freie podporovala. Volby byly přelomové také v tom, že to bylo asi poprvé v historii, kdy volební program byl důležitější než charisma a řečnický talent kandidáta (Chalupa 2006: 81–82).

Během svého mandátu také zlepšil vztahy se Sovětským svazem a se socialistickými zeměmi, došlo k reformě bydlení, vznikaly tisíce nových bytů pro nízkopříjmové obyvatele, došlo ke zlepšení zdravotnické péče nebo hygieny v chudinských čtvrtích, nazývaných callampas. Tyto změny byly velmi přínosné,

1 Ve španělském znění „camino propio“ (Memoria Chilena 2004a).

2 V originálním znění „Todo tiene que cambiar“ (Chalupa 1999: 424).

ale na druhou strany s sebou nesly i jisté následky v podobě chudých lidí, kteří si v návalu reforem mysleli, že jejich těžká situace půjde vyřešit nejpozději v řádu měsíců, a když se tak nedělo, začali se od Freie odklánět a začali se ztotožňovat s marxistickými stranami. Když v parlamentních volbách v roce 1965 Křesťanská demokracie vyhrála, mohl prezident začít i se zemědělskou a pozemkovou reformou, ke které potřeboval souhlas parlamentu. Reforma byla nutná, protože 3 % latifundistů se dělila o 37 % zisků z veškeré zemědělské půdy v Chile a velkostatkářské haciendy vlastnily téměř 80 % zemědělské půdy³. Velkostatkáři často své poddané zcela ovládali, rolníci museli i volit tak, jak chtěli jejich zaměstnavatelé, což vedlo k tomu, že tito latifundisté dál mohli udržovat tento svůj systém. Někteří z nich přitom půdu nechali neobdělanou ležet ladem, v důsledku čehož se postupem času Chile stalo dovozcem potravin, ačkoli dříve bylo jedním z největších exportérů potravin. Při zmíněné pozemkové reformě měly být vyvlastněné pozemky, které byly opuštěné, nebo větší než 80 hektarů, současně ale také reforma dovolila vzniku zemědělských odborů, které do té doby neexistovaly a nyní dovolily malým farmářům lepší vyjednávání s velkými latifundisty⁴. Některým drobným zemědělcům však vyjednávání nestačilo a od Freiovy vlády až k puči v roce 1973 docházelo téměř pravidelně k násilnému zabírání půdy a konfliktům.

Průmyslová reforma zahrnovala hlavně zestátnění měděných dolů, které byly ve vlastnictví amerických firem, a Frei musel postupovat velmi opatrně, aby zahraniční investoři v zemi zůstali i nadále. Nakonec došlo k dohodě, kdy vznikla korporace CODELCO, jejímž většinovým vlastníkem (51 %) byl chilský stát (Memoria Chilena 2004b).

Na konci funkčního období došlo ještě k poměrně významné vzpouře vojáků v kasárnách v Tacně, protože chtěli vyšší platy a modernější vybavení a po dlouhém vyjednávání vláda armádnímu tlaku ustoupila, což se v budoucnosti ukázalo jako špatný příklad. Frei za sebou nechal mnoho dobrých reforem, ale na druhou stranu i vysokou inflaci a zadlužený stát (Chalupa 1999: 423–430).

3 78 % zavlažované půdy bylo ve vlastnictví asi 10 000 zemědělců a zbytek byl rozdělen mezi asi 140 000 drobných zemědělců (Chalupa 1999: 425).

4 Vyjednávání ale neprobíhala vždy hladce, odboráři často vyhlásili stávkou v době žní, což mělo za následek výpadek v zemědělské produkci (Chalupa 1999: 425).

Ještě před dalšími prezidentskými volbami došlo ve vládnoucí Křesťansko-demokratické straně k rozkolu, kdy se radikální křídlo odtrhlo a připojilo se k levicové Lidové frontě (Unidad popular, UP). V roce 1970 se konaly prezidentské volby, kterých se zúčastnili kandidáti tří velkých stran, za socialistickou Lidovou frontu kandidoval Salvador Allende (byla to jeho už čtvrtá kandidatura), nezávisle (ale s velkou podporou pravicové Národní strany) kandidoval bývalý prezident Jorge Alessandri a za křesťanské demokraty to byl Radomir Tomic, bývalý velvyslanec Chile v USA. Během volební kampaně docházelo k mnoha pouličním střetům a bitkám, ale samotné volby 5. září 1970 proběhly v poklidu. Zvítězil Salvador Allende s 36,3 % hlasů, jako druhý byl Alessandri s 34,9 % a třetí skončil Tomic s 27,8 %, což potvrdilo teorii tří třetin. Ta tvrdí, že chilské obyvatelstvo je rozděleno do tří zhruba stejně velkých celků podle dělení levice-střed-pravice. Protože žádný kandidát nezískal většinu hlasů, o prezidentovi hlasoval parlament. Paradoxně rozhodující slovo měli křesťanští demokraté, jejichž kandidát propadl, a nakonec se rozhodli hlasovat pro Allendeho, ale za podmínky, že bude dodržovat ústavu a základní demokratické principy jako je svoboda tisku, apolitičnost armády apod (Chalupa 1999: 429–430). Allende souhlasil a mezinárodní média poté psala, že se stal „prvním demokraticky zvoleným marxistickým prezidentem na světě“ (Lewis 1999)

Allende však hodlal svůj program prosazovat všemi silami, což bylo ale ztížené tím, že měl jen třetinovou podporu v parlamentu. I přes většinovou nevoli docházelo ke znárodňování dolů, zahraničních bank, průmyslových podniků nebo radiokomunikací. Stejně jako jeho předchůdce, i Allende měl připravenou pozemkovou reformu, ale poněkud radikálnější. Za tři roky vyvlastnila jeho vláda přes 5 milionů hektarů pozemků, stejně tak zestátnila všechny velké podniky (často v rozporu s parlamentem) a po třech letech kontroloval chilský stát přes 80 % průmyslu. Naopak v otázce znárodňování měděných dolů se s parlamentem shodl a parlament to schválil. Chilané ale brzy zjistili, že udržet doly v chodu není vůbec jednoduché, protože chyběl kapitál a Američané ze země utíkali (Memoria Chilena 2004c).

Prezident také zvyšoval platy, danil bohaté, zavedl státní kontrolu potravin,

podporoval investice do zdravotnictví, školství a rozvoje. Tímto přístupem rozdělil společnost na dva tábory, jeden tábor byl proallendovský, tvořili jej revolucionáři, kterým se přezdívalo *upelientos* (podle politické strany Unidad popular, UP, Lidová fronta) a druhý tábor spojoval odpůrce prezidenta, kteří tvrdili, že Allende chystá socialistickou revoluci a občanskou válku⁵. I přes velkou nevoli měla Allendova vláda v prvních letech značný úspěch. Během prvního roku vzrostla průmyslová produkce o 12 %, HDP o 9 %, naopak inflace se snížila z 35 % na 22 % a nezaměstnanost klesla na 4 %. Jak se ale ukázalo, tento stav byl dlouhodobě neudržitelný, a proto ministerstvo hospodářství dodávalo do ekonomiky miliony nových escudos⁶, což mělo v roce 1972 za následek inflaci ve výši 140 % a v první polovině roku 1973 dokonce 500 %. V Chile tedy bylo dost peněz, ale nebylo je za co utratit, protože státem kontrolované obchody neměly co prodávat, neboť musely udržovat nízké ceny, což se nelíbilo zemědělcům a ti pak radši své produkty prodávali na černý trh (ten vzkvétal, protože se na něm objevovaly i základní potraviny), kde dostali více zapláceno⁷. Nedostatek potravin vyústil v tzv. *Pochod prázdných hrnců* v roce 1971 během návštěvy socialistického kubánského prezidenta Fidela Castra. Při tomto pochodu vyšly do ulic tisíce chilských hospodyní, které nebyly spokojeny s hospodářskou politikou prezidenta, ale povstání bylo potlačeno slzným plynem (Chalupa 1999: 435).

V roce 1972 proběhly další stávky především dopravců, ke kterým se připojily tisíce dalších lidí, a o rok později se projevil akutní nedostatek spotřebního zboží na omezeném trhu, na import už nebyly peníze a následovaly stávky obchodníků i pracujících, docházelo k násilí v ulicích a objevil se jak ultrapravicový, tak ultralevicový terorismus, který byl tvořen skupinou MIR (Movimiento de Izquierda Radical – Hnutí radikální levice). Příslušníci tohoto hnutí tvrdili, že socialismus nejde vytvořit ústavní cestou, a začali s přepadáváním bank pro získání financí, pouličními přestřelkami, teroristickými

5 Fidel Castro je během své návštěvy v roce 1971 nazval „fašisty“ (The Militant 2007).

6 Escudo byla chilská měna od roku 1960 do roku 1975, kdy byla nahrazena chilským pesem (Country Facts 2010).

7 Kvůli této krizi byl zaveden lístkový systém na potraviny, ale i tak se tvořily kilometrové fronty na zboží, které se staly symbolem Allendeho režimu (Chalupa 1999: 436).

útoky a sabotážemi. *Miristé*, jak se jim říkalo, měli heslo *Puška místo volební urny* a těšili se podpoře prezidenta Allendeho, který o nich mluvil jako o *mladých idealistech*, ale jinak proti jejich útokům nijak nezasáhl (Chalupa 2006: 87–89). Nejen kvůli návštěvě Fidela Castra (ale tato návštěva tomu velmi napomohla) se od Chile odvrátily i Spojené státy, které se obávaly, že v Chile vznikne druhá Kuba, a tak zahájily hospodářskou blokádu, což ve výsledku ještě více prohloubilo krizi (Chalupa 2006: 89).

V roce 1972 se v hlavním městě Santiagu sešlo asi 300 tisíc lidí, kteří demonstrovali proti režimu. Ale i přes velkou vlnu nevole v parlamentních volbách v roce 1973 zvítězila s přehledem Lidová fronta se 44 % hlasů, ačkoli v té době strana procházela vnitřním rozkolem. Na jedné straně byli reformisté, kteří chtěli hlavně udržet současný stav, a proti nim stáli revolucionáři, kteří chtěli co nejvíce urychlit cestu k socialismu. V této situaci se odehrávala i válka mezi prezidentem a parlamentní opozicí, která vždy zavrhlá to, co prezident navrhl, a prezident to obcházel vydáváním prezidentských dekretů. V červnu 1973 se situace vyhrotila natolik, že velmi silná armáda obklíčila prezidentský palác, ale převrat se ještě neuskutečnil. V červenci se konala masová stávka proti Allendemu, do které už se přidali i horníci z měděných dolů. Došlo k tomu, že dělníci stávkovali proti revoluční dělnické vládě, načež prezident povolal armádu a do jejího čela jmenoval Augusta Pinocheta (Chalupa 1999: 439–441).

3.2 Přebvat

Augusto Pinochet během své vlády tvrdil, že připravoval puč už rok dopředu, ale to se považuje za velmi nepravděpodobné, protože se o tom nikdy nikomu nezmínil a z mála velmi nejasných narážek je takřka jisté, že až do roku 1973 žádné spiknutí neplánoval. Důležitým důkazem o nemožnosti plánování převratu je to, že by musely být zkoordinovány veškeré ozbrojené složky státu, a to mohl udělat pouze štáb národní obrany pomocí rizikových plánů, které vydával i pro případ povstání, ale na tvorbě těchto plánů se Pinochet nemohl nijak podílet. Jako vrchní velitel ozbrojených sil mohl plány maximálně vidět popřípadě aktualizovat, což často činil. Z toho pravděpodobně Allende

předpokládal, že Pinochet připravuje puč. V tom se však prezident zmýlil, protože převrat byl připravován nejvyššími kruhy všech ozbrojených složek. Například v námořnictvu to byli všichni kromě nejvyššího velitele admirála Montera, u letectva taktéž, tam to nebyl pouze generál Ruiz (toho později Allende odvolal, protože se bál, že proti němu připravuje puč, a místo něj dosadil generála Leigha, který převrat opravdu plánoval), karabiníci měli velitele věrné prezidentovi a v pozemním vojsku se čtyři vrchní velitelé stavěli proti převratu, byli to Pinochet, Prats, Sepúlveda a Pickering. Všichni velitelé, kteří puč plánovali, byli v kontaktu už od roku 1972, ale neměli žádný konkrétní plán (Vial 2006: 175–180).

Když se v červnu 1973 udělovaly tresty za plánování puče, který nakonec neproběhl, došlo k obklíčení prezidentského paláce armádou právě obviněného plukovníka Soupera. Ten poslal své tanky na La Monedu, ale byla povolána armáda v čele s Pinochetem, kteří povstání měli zastavit. Pinochet tvrdil, že zasahují proto, aby rebelové ukončili své akce, to se povedlo se součtem 22 mrtvých a 32 zraněných vojáků i civilistů. Zastánci puče se rozhodli, že se akce musí co nejvíce urychlit, aby nedošlo k podobné situaci, protože by prezident mohl jmenovat jiné velící důstojníky, a tak se začaly přijímat změny a dodatky k bezpečnostním plánům, například o umlčení rozhlasu. Ještě 23. srpna 1973, den po svém jmenování vrchním velitelem ozbrojených sil, Pinochet vyjádřil jasné nepučistům, chtěl, aby podali rezignaci a pokud tak neučiní, nehčá je odvolat prezidentským dekretem. Pučisté nejdříve plánovali svou akci na 19. září, nyní se ale zalekli a rozhodli se uspíšit to a provést státní převrat 28. srpna. 27. srpna jim generál Pinochet vrátil rezignace a začínal s nimi souhlasit. Po několika změnách bylo datum převratu stanoveno na 11. září 1973 (Vial 2006: 180–187).

Pinochet se k převratu rozhodl 9. září, když mu dva dny předtím jeden z aktérů puče, generál Arellano, řekl, že pokud generálové pozemního vojska nepovstanou, tak velitelé jednotek ano a tím vedení ztratí prestiž. Pinochetův souhlas byl téměř nevyhnutelný, protože kdyby vyměnil generály, kteří plánovali převrat, jen by tím vše urychlil a navíc by čelil hrozbě občanské války se vzbouřenci na jedné straně a vojáky s Pinochetem v čele na straně druhé. V

pondělí 10. září se tedy sešel s několika generály, aby formálně vydal rozkaz k provedení puče, a rozdal jim úkoly. Do ostatních částí země byly poslány rozkazy, aby se jednotky držely nových bezpečnostních plánů⁸.

Puč 11. září byl precizně naplánován, akce proběhla rychle a během čtrnácti dnů armáda ovládla celý stát. Levicoví odpůrci se snažili odporovat, ale brzy jim došla jak munice, tak dostatek Allendeho ozbrojených příznivců odhodlaných jeho režim bránit. Celá akce začala v šest hodin ráno a už v kolem osmé rozhlas nepřetržitě hrál hymnu a oznamoval, že byla zřízena vládní junta. Pinochet dostává své pověsti stoprocentního vojáka a od svých podřízených vyžaduje absolutní disciplínu a svým odhodláním a energií naopak vyvrací tvrzení, že je dokonalý muž číslo dvě. Nyní je on ten, který vydává rozkazy a čeká jejich přesné splnění. Pinochet jednoznačně odmítl jakákoli vyjednávání s prezidentem Allendem a požadoval jeho okamžitou kapitulaci. Pinochetův vztah k Allendemu byl plný rozporů, protože na jednu stranu se generál bál lstivosti stávajícího prezidenta, ale na druhou stranu jím opovrhoval a nevěřil, že by byl schopný se zastřelit, jak tvrdil. Když se zprávu o Allendeho sebevraždě dozvěděl, nařídil, aby byla rakev odvezena na Kubu, protože by to v Chile ještě mohlo způsobit problémy⁹. V šest hodin večer toho dne se sešli čtyři vrchní velitelé ve vojenské škole a tito čtyři utvořili vládní výbor – juntou. Později byl podepsán zákonný dekret ustanovující juntou, která nahradila levicovou vládu Salvadora Allendeho a Lidové fronty (Vial 2006: 193–205). Zákonný dekret číslo 1 stanovil do čela vládního výboru velitele pozemních sil, což byl Pinochet. On chtěl ale mít moc sám, nechtěl být jen prezidentem junty, proto byl v červnu 1974 vydán další zákonný dekret, který Pinocheta jmenoval nejvyšším vůdcem národa (*Jefe Supremo de la Nación*). Tento status mu uděloval výkonnou moc a pravomoci s ní spojené. Ostatní členové junty s ním pak měli spolupracovat v oblastech, které jim předělil. V prosinci 1974 byl vydán dekret, který jmenoval prezidenta junty také prezidentem republiky, protože funkce nejvyššího vůdce národa politicky neznamena nic (Icarito 2010).

8 Nikomu to nepřišlo divné, protože manévry byly zaštitěné soudem s námořními vzbouřenci Altamiranem a Garretínem, při kterém se očekávaly násilné střety (Vial 2006: 200).

9 Ve 12 hodin byl bombardován prezidentský palác a podle Bankowicze se Allende nezastřelil, ale padl v boji (Bankowicz 2002: 318).

17. září 1973 bylo oznámeno, že během puče zahynulo asi 95 osob a zatčeno bylo téměř 5 tisíc levicových extremistů. Podle Pinocheta to bylo asi 1600 zabitých, ale podle opozice byl počet obětí až 5 tisíc a na 15 tisíc zatčených (Bankowicz 2002: 318)¹⁰.

4 Pinochetova vláda

V této kapitole budou zmapovány život a vláda generála Pinocheta a vojenské junty. Tato vláda měla na svědomí několik tisícovek lidských životů a možná statisíce zatčených a mučených. Na druhou stranu právě tento přísný režim dokázal povznést chilskou ekonomiku, která byla v tragickém stavu po předchozí vládě prezidenta Allendeho.

4.1 Augusto Pinochet Ugarte

Augusto José Ramón Pinochet Ugarte se narodil 25. listopadu 1915 ve Valparaísu v Chile jako nejstarší ze šesti dětí do rodiny vládního úředníka Augusta Alejandra Pinocheta. V šestnácti letech nastoupil na vojenskou školu, kterou absolvoval o čtyři roky později s hodností podporučíka. V kariéře rychle postupoval a později i přednášel na vojenské akademii a vydal několik knih o válčení a politice. V roce 1948 se poprvé setkal s Allendem, když, tehdy ještě senátor Allende, přijel do koncentračního tábora, kde byli drženi chilští komunisté, a kterému velel právě Pinochet. Roku 1968 získal hodnost brigádního generála a o pět let později jej Allende jmenoval nejvyšším velitelem pozemních sil, protože mu důvěřoval. Ještě téhož roku se však přesvědčil, že to bylo špatné rozhodnutí, když Pinochet při převratu Allendeho svrhl (Minster 2013a).

¹⁰ Různé zdroje uvádějí různé počty zavražděných osob, podle historika Josého Del Pozo se počty mrtvých nebo zmizelých osob pohybovaly kolem 3000 a stovky tisíc lidí musely odejít do exilu (Del Pozo).

4.2 Historický vývoj junty

Pinochet coby nový prezident vládl sám celé zemi, jmenoval a odvolával ministry a jmenoval téměř všechny funkcionáře státní správy. Nicméně pořád byl členem junty, což byl především zákonodárný a ústavodárný orgán, který musel rozhodovat vždy jednomyslně. Pinochet se snažil prosadit v rozhodování absolutní většinu, a pokud by to bylo nerozhodně, prezident by měl rozhodnout. To se ale zbylým členům junty nelíbilo, protože by pak stačilo, aby s prezidentem souhlasil pouze jeden. Junta v čele s Pinochetem musela nějak svou moc legitimizovat, a proto svou vládu vyhlásila jako doktrínu národní bezpečnosti, kdy došlo k odstranění politiky od běžného života. Junta chtěla odstranit politiku od běžného života, chtěla novou společnost a k tomu měla pomoci armáda, která nahradila politické strany, a která měla chránit chilanství před vnějšími útoky (Bankowicz 2002: 322).

V roce 1974 vzniká Ředitelství státní zpravodajské služby (DINA), což byla politická policie, která měla velkou represivní moc a jejíž ředitel byl přímo odpovědný pouze juntě. Ta se ovšem dohledu nad touto institucí vzdala, a tak se prezident Pinochet stal jediným nadřízeným, který mohl nařizovat nebo zakazovat úkoly řediteli. Současně s tím si prezident ponechal i pravomoc vrchního velení pozemního vojska a také si zřídil několik poradních výborů a institucí, jejichž síť tvořila kopii vojenských plánovacích struktur. Patřily tam orgány typu Prezidentský poradní výbor, Vojenský sekretariát nebo Prezidentský štáb. Pinochet byl totiž vždy hlavně vojákem, proto se v tomto vojenském prostředí cítil nejlépe a také jej za nejlepší považoval (Vial 2006: 208–211).

Na začátku Pinochetovy vlády jej podporovali jak Chileané, tak i ostatní státy, protože dokázal svrhnout levicovou vládu prezidenta Allendeho a zabránil tak komunismu v Chile. Ale se založením DINA byla zavedena cenzura a kvůli represím tohoto úřadu a porušování lidských práv se Chile stala terčem mezinárodního odsouzení, mimo jiné ze strany Spojených států, které nejprve převrat velmi vítaly. Sám prezident Pinochet však svůj režim obhajoval tím, že Chile je ve válce s marxismem a že všechny tyto represe jsou nutné. Současně s tím začínali umírat lidé, kteří by mohli pro Pinocheta znamenat hrozbu,

popřípadě s ním nesouhlasili. V září 1974 byl zabit generál Prats v Buenos Aires při bombovém útoku, protože Pinocheta ostře kritizoval. O rok později, v říjnu 1975, byl těžce zraněn bývalý ministr a předseda křesťanských demokratů Leighton. A už tak špatné vztahy se Spojenými státy se ještě zhoršily v roce 1976, kdy byl zastřelen bývalý chilský ministr zahraničních věcí Orlando Letelier. Za tyto atentáty je zodpovědná právě organizace DINA (Bankowicz 2002: 320–322).

V Santiagu i v jiných městech byla zřízena místa pro zadržování a mučení osob¹¹. Bezprostředně po převratu tam byli posláni ministři z Lidové fronty a museli tam žít několik měsíců, poté byli posláni do exilu, kde se však někteří stali obětí atentátu, jako už zmíněný Orlando Letelier. Levicoví vůdci, kteří zůstali v Chile, zemřeli buď v boji, nebo prostřednictvím atentátu nebo mučení (Del Pozo). Dokonce byly zřizovány i Válečné soudní tribunály, které soudily zločiny spáchané před převratem, ačkoli v té době to ještě zločiny nebyly (Chalupa 2006: 92). Ale ačkoli armáda ovládala většinu hlavních vládních pozic (včetně postů rektorů na univerzitách), na výkonu moci se podíleli i pravicoví politici. Postupem času se objevilo mnoho nových civilních složek, které zastávaly významné pozice v hospodářství nebo ministerstvech a také díky tomu měla diktatura značnou podporu od podnikatelů. Také nechala zprivatizovat podniky zestátněné předchozím režimem, skončilo se se státem kontrolovaným trhem a stát se otevřel zahraničním investicím, které ale kvůli režimu nepřicházely (Del Pozo).

V roce 1978 byl zrušen výjimečný stav, což alespoň trochu zmírnilo represe a v již několikáté vládě se objevili první civilisté. Za celých šestnáct let trvání vlády junty se vystříдалo zhruba padesát vládních kabinetů (Chalupa 2006: 92). O dva roky později byla vydaná nová ústava, o které bylo hlasováno v referendu, v němž byla přijata a prezident Pinochet mohl vládnout dalších osm let. Po uplynutí této doby měla junta vybrat jednoho kandidáta na post prezidenta, o kterém se bude znovu hlasovat v referendu. Pokud by byl kandidát schválen, mohl by vládnout dalších osm let a pokud by schválen nebyl, měly být

11 Mezi nejznámější patřily ostrov Dawson v Patagonii, Estadio Nacional a Estadio Chile (Chile Comercios).

roku 1989 vyhlášeny prezidentské volby (Chalupa 1999: 449). Z hlediska hospodářství a ekonomických reforem se režim zdál být úspěšným až do roku 1981, ale o rok později vypukla hospodářská krize, která trvala až do roku 1985 a způsobila nezaměstnanost až 20 procent (Del Pozo)¹². Tato situace pomohla opozici, která začala pořádat stávky proti režimu a tím donutila Pinocheta k některým ústupkům, díky nimž se vrátili do země někteří exulanti nebo mohl být vydáván opoziční tisk. Tím začala dlouhá a obtížná cesta vedoucí k přechodu k demokracii, přičemž tento přechod byl složitý a zemřelo při něm mnoho lidí. Mezi lety 1985 a 1986 to vypadalo, že režim padne, dokonce byl na Pinocheta spáchán atentát. Po neúspěchu atentátu se však opozice složená z křesťanských demokratů, socialistů a radikálů zaměřila na ukončení režimu institucionální cestou, konkrétně na referendum, které se mělo konat v roce 1988 (Del Pozo).

4.3 Referendum a konec Pinochetovy vlády

30. srpna 1988 junta jednohlasně určila jako kandidáta do referenda Pinocheta. To však spojilo celou opozici v kampani za „NE“, na které se podílelo celkem šestnáct různých politických stran. 5. října 1988 proběhlo referendum, ve kterém se voliči vyjádřili proti setrvání Pinocheta ve funkci. Proti Pinochetovi bylo 54,6 % a pro jeho další vládu hlasovalo 43 % voličů (Chalupa 1999: 451). Levicový deník Fortín Mapocho výstižně shrnul výsledky referenda v nadpisu svého deníku: „*Běžel sám a doběhl druhý*“¹³. Ačkoli Pinochet u moci chtěl zůstat, ostatní členové junty se zavázali, že budou výsledky referenda respektovat (Hudson 1994a).

V prosinci 1989 se konaly prezidentské volby, ve kterých zvítězil Patricio Aylwin a v březnu 1990 oficiálně vstoupil do úřadu. Pinochet se nechal jmenovat doživotním senátorem, protože tahle funkce mu poskytovala imunitu, a také zůstal do roku 1997 v čele ozbrojených sil. Když v roce 1998 odletěl do Londýna na léčení, nechal ho španělský soudce Baltasar Garzón zatknout a obvinil ho mimo jiné z genocidy a vraždění politických odpůrců. Británie Pinocheta

12 Chalupa ale tvrdí, že nezaměstnanost dosáhla až 30% práceschopného obyvatelstva (Chalupa 2006: 94).

13 Ve španělském originále „¡Corrió solo y llegó segundo!“ (El Dínamo 2012).

Španělsku nevydala a nechala ho odletět do Chile, kde měl být souzen tamním soudem. Kvůli špatnému zdravotnímu stavu byl ale případ čtyřiaosmdesátiletého generála odložen (Bankowicz 2002: 328–329). Augusto Pinochet zemřel v prosinci 2006 na selhání srdce (Nekola 2012).

5 Komparace funkčních období

V této kapitole se budu podrobně věnovat čtyřem aspektům Pinochetovy vlády v jeho dvou funkčních obdobích. Jde o etapy od roku 1973, kdy se chopil moci, až 1980, protože v roce 1980 byla vydána a schválena nová ústava, o které se hlasovalo v referendu a díky tomu, že byla schválena, mohl Pinochet zůstat dalších osm let u moci. A poté léta 1981 až 1988, kdy proběhlo další referendum, ve kterém se voliči vyjádřili proti setrvání Pinocheta ve vedení státu. Porovnávají budou tyto sféry: mocenské postavení na počátku funkčního období, ekonomická sféra, zahraniční vztahy a posledním aspektem bude mocenské postavení a postoj vůči opozici na konci funkčního období.

5.1 Období 1973 – 1980

5.1.1 Mocenské postavení na počátku funkčního období

V demokratických systémech je možné se dostat k moci prostřednictvím voleb. Do nástupu Augusta Pinocheta byla i Chile demokratickou zemí, ale generál se rozhodl dostat k moci prostřednictvím vojenského převratu, protože nebyl spokojený s vládou předchozího prezidenta Allendeho. Jak už bylo psáno výše, původně se na převratu ani nechtěl podílet, ale byl spíše donucen okolnostmi, pokud nechtěl riskovat občanskou válku, které se stejně všichni po převratu obávali. Válka však nepropukla a místo toho 11. září 1973 proběhl vojenský převrat, který svrhl tehdejšího prezidenta a začala vojenská diktatura, vedená čtyřmi veliteli. Původně měla junta v plánu, že se vedení tohoto orgánu

bude mezi členy pravidelně měnit, ale nakonec se moci ujal pouze Pinochet a ostatní členové to museli akceptovat, tvořili jeho jakýsi „poradní výbor“ a měli méně pravomocí než on.

Nejprve si celý svět i Pinochetovi zastánci mysleli, že junta bude pouze dočasným orgánem, než budou vypsány další volby a vznikne nová demokratická vláda. Bohužel se ukázalo, že Pinochet se lehce nabyté moci nechce vzdát. Dokázal to poměrně záhy, když zakázal politické strany, členy socialistických nebo jiných levicových stran nechal zavřít a úplně odstranil politiku od běžného života občanů. Založil také politickou policii DINA, jejíž ředitel se přímo zodpovídal pouze Pinochetovi. Tato policie okamžitě zahájila represe vůči obyvatelstvu, které s novou vládou nesouhlasilo. Protože nový prezident byl především odjakživa voják, který svou práci nadevše miloval, v době jeho vlády nesměli armádní představitelé chybět na všech vrcholných postech, od postů rektorů na univerzitách po starosty v malých provinčních městech. Tuto autoritativní politiku odsoudilo celé mezinárodní společenství, ale generál v čele státu si z toho nic nedělal a dál v represích, zatýkání, mučení a věznění pokračoval.

Přesná čísla ohledně počtu obětí nejsou známa, další vyšetřování probíhají, ale podle výzkumu z roku 2011 to bylo okolo 3200 mrtvých a zhruba 38 tisíc obětí mučení a násilí (BBC News 2011).

5.1.2 Ekonomická situace

Sférou vlivu, kde byl Pinochet během vlády chválen, se stala ekonomika. Prosazoval totiž tržní ekonomiku založenou na neoliberalismu, která výrazně pomohla Chile po Allendeho vládě, jež po sobě zanechala obrovskou inflaci a nezaměstnanost. Sice byl tento model úspěšně realizovaný, ale byl vykoupený vysokou sociální cenou, protože v rámci ekonomických opatření si chudé vrstvy vůbec nepolepšily, spíše naopak.

Pinochet se inspiroval Miltonem Friedmanem¹⁴ a z jeho žáků sestavil svůj

¹⁴ Milton Friedman (1912-2006) byl americký ekonom a představitel monetaristického proudu v ekonomice (Zemánek: 2003).

ekonomický tým tzv. *Chicago boys*. Sám Friedman dokonce Pinochetovi radil zredukovat státní výdaje, snížit celní bariéry na 10 % a také mu doporučil zrušit státní kontrolu cen. Prezident také odvolal Allendeho znárodňovací příkazy a nechal zprivatizovat podniky, jako byly banky, přístavy nebo pošta. Ale například měděné doly vlastněné státem v rukou státu zůstaly. V roce 1974 byly odstraněny překážky dovozu a vývozu kapitálu a zároveň byly zrušeny Freiovy i Allendeho zemědělské reformy. Pinochet chtěl, aby se farmy specializovaly na konkrétní produkty, díky čemuž se z Chile coby dovozce zemědělských produktů stal velmi významný vývozcem (Bankowicz 2002: 322–326). V roce 1975 byla také změněna národní měna, z escuda se Chile vrátila zpátky k chilskému pesu.

Výsledkem všech reforem byla v letech 1976-1981 rostoucí ekonomika, o které se mluvilo jako o *chilském zázraku*. Ekonomika se v té době začala orientovat i na vývoz jiných komodit než jen měď a bylo to hlavně ovoce, dřevo a ryby, přičemž hodnota těchto nově vyvážených produktů byla s mědí srovnatelná (Hudson 1994b). Rasantní ekonomické změny se ukázaly přínosnými poměrně brzy při snižování inflace. Ta v roce 1974 dosahovala neuvěřitelných 376 %, o dva roky později to bylo o téměř polovinu méně, asi 174 % a na konci Pinochetova prvního funkčního období v roce 1980 byla sražena na relativně přijatelných 31 % (El Rincón del Vago). Společně s liberalizací ekonomiky byly přijaty ještě i sociální reformy, které měly decentralizovat moc roli státu v otázkách sociálního zabezpečení, zdravotnické péče nebo vzdělávání. Kritici těchto opatření vládě vytýkali, že kvůli reformám je chilské obyvatelstvo vydáno na milost a nemilost trhu (Hudson 1994b).

Inflace tedy byla sražena, problémem však zůstávala nezaměstnanost, která kvůli snižování veřejných výdajů a následnému propouštění dosahovala i hodnot kolem dvaceti procent práceschopného obyvatelstva v roce 1978 (Chalupa 1999: 447). Na nezaměstnanosti se podepsal i fakt, že byl otevřen trh a do země se dostávaly často levnější zahraniční výrobky, jejichž cenám chilští obchodníci a farmáři nemohli konkurovat. Režim na tento stav reagoval vytvořením veřejného pracovního programu *minimální zaměstnanosti*, který nabízel práci za minimální mzdu.

Mezi lety 1976-1980 se konečně naplno ukázalo, nakolik byly reformy prospěšné, protože HDP každý rok stoupal asi o 6 %, snížila se nezaměstnanost a pomalu začaly stoupat i reálné mzdy (Chalupa 1999: 448). Takto nastartovaná ekonomika však musela čelit velké překážce v podobě dluhové krize na počátku osmdesátých let.

5.1.3 Zahraniční vztahy

V rámci probíhající studené války měly pravicové vojenské režimy v Jižní Americe pozitivní vztahy se Spojenými státy. Stačilo jen vyhlásit boj proti komunismu a mohly očekávat podporu USA, popřípadě jakési přehlížení například porušování lidských práv, k čemuž v Chile docházelo, ale USA nijak nezasáhly. To vše během vlády amerického prezidenta Richarda Nixona, ovšem v roce 1976 se prezidentem stal Jimmy Carter, který právě porušování lidských práv velmi odsuzoval, a vztahy s Chile se citelně ochladily.

Protože podpora ze strany Spojených států klesala, rozhodly se jihoamerické junty spolupracovat v tajném, téměř teroristickém, projektu, který byl nazván Operace Kondor. Na této Operaci se podílely následující státy: Argentina, Bolívie, Brazílie, Chile, Paraguay a Uruguay a cílem celé akce bylo pronásledování, zatýkání, záhadná zmizení, vraždy a celkové odstraňování politických odpůrců a oponentů režimu. Jak se ukázalo po letech vyšetřování, při Operaci Kondor byl zavražděn i bývalý brazilský prezident českého původu J. Kubitschek, zakladatel současného brazilského hlavního města Brasílie. Pod záštitou celé Operace probíhaly akce politické policie DINA, která odpůrce režimu pronásledovala a zatýkala. Velmi často lidé nečekaně zmizeli a nikdo neví, kde a jak skončili. Přesná čísla těchto zmizení nejsou známa, ale nejčastější odhady hovoří o tisícovkách obyvatel. Další tisíce obyvatel byly nuceny odejít do exilu, ovšem často ani tam nebyly v bezpečí. Dokazuje to případ bývalého chilského ministra zahraničí Orlanda Leteliera, který byl zavražděn v roce 1976 ve Washingtonu a společně s ním zahynula i jeho americká sekretářka, což Spojené státy nesly velmi těžce, protože zahynul americký občan a posléze bylo zjištěno, že atentát byl připravovaný domnělým spojencem v boji proti

komunismu. To byla pomyslná poslední kapka, která zapříčinila ochlazení vzájemných vztahů. Existují však i dohady, že více než organizace DINA se v Operaci Kondor angažovala i americká CIA, která měla atentáty a útoky plánovat (Ftorek 2000).

V Chile bylo nejpronásledovanější skupinou radikální levicové hnutí MIR, jehož velitelé byli zatčeni nebo zabití jako první. Junta se chtěla hnutí úplně zbavit, někteří členové byli donuceni spolupracovat s bezpečnostními složkami, ale ani přes to hnutí nezaniklo. Naopak už v roce 1979 znovu tajně operovalo, především podporovalo bouřící se obyvatelstvo, které nebylo spokojeno s ekonomickou situací ve státě (Minster 2013b).

Se sousedními státy nemělo Chile žádný vážnější konflikt, jedinou výjimku tvoří spor s Argentinou v roce 1977 o hraniční území na jihu kontinentu, v průlivu Beagle. Tento spor v roce 1978 téměř vyústil ve válku. Oba státy si nárokovaly několik ostrovů a ostrůvků v průlivu, kvůli mořským právům. V roce 1977 bylo vydáno arbitrážní rozhodnutí, že mořská práva náleží oběma zemím, ale většina ostrovů a oceánských práv byla přičena chilské straně. S tím Argentina nesouhlasila, označila to jako neplatné a začala do oblasti posílat vojáky, na což Chile reagovalo stejně. V únoru 1978 oba státy podepsaly dohodu v chilském Puerto Montt, kde se zavázaly řešit situaci prostřednictvím vzájemných jednání a v roce 1979 podepsaly dohodu v argentinském Montevideu, kde požádaly papežský stolec, aby se ujal role mediátora v tomto sporu. Vatikán souhlasil a v roce 1980 poslal papežský návrh řešení stávající situace (United Nations 2006).

5.1.4 Mocenské postavení a postoj vůči opozici na konci funkčního období

Prakticky hned po převratu začaly práce na nové ústavě, aby Pinochet mohl svou moc institucionalizovat, a aby byla nahrazena stávající ústava z roku 1925. To se opravdu stalo, když byla dokončena v roce 1980. Ještě v roce 1973 byla ustanovena Ústavní komise složená z civilních právníků a poměrně

nezávislá na vládnutí junty, která byla pověřena vytvořením nové ústavy, která byla poprvé představena už v roce 1976. To bylo v důsledku nepokojů obyvatelstva, které trpělo pod vlivem ekonomických reforem a které doufalo, že nová ústava přinese zlepšení situace. Tato první verze obsahovala i články týkající se přechodu od junty k demokracii, další návrhy obsahovaly články o lidských právech a jejich dodržování, o ústavních právech a také o národnosti a občanství. V prvním návrhu bylo také navrženo oddělení moci zákonodárné a výkonné, ale o ukončení vojenského režimu nepadla ani zmínka (Widner 2005).

Když však bylo v roce 1978 vyhlášeno referendum o Pinochetově politice, vyjádřilo se 75 % hlasujících pro jeho podporu. Celé hlasování bylo unikátní v tom, že to bylo poprvé, co voliči mohli vyjádřit svůj názor. Pinochet mohl slavit, že má tak velkou podporu, ale oslavy mu zkazil jeden ze členů junty, generál Leigh, který prezidenta začal kritizovat kvůli ekonomické situaci v zemi. V kritice ale zůstal sám, ostatní členové junty se k němu nepřidali a dopadlo to tak, že byl Leigh vyloučen z vládního výboru a na jeho místo byl dosazen generál Fernando Matthei (Bankowicz 2002: 323).

I přes personální změny v juntě se stále pracovalo na vytvoření nové ústavy, která byla v roce 1980 představena prezidentovi a schválena juntou. Následně se o přijetí ústavy hlasovalo v referendu, v den výročí vojenského převratu z roku 1973, bylo to 11. září 1980. I bez vzdělávacích kampaní nebo veřejných diskuzí byla ústava přijata 67 % voličů. Volit mohl každý nad 18 let věku, který se prokázal identifikačním průkazem a mohl volit v jakémkoli volebním místě v zemi. Ačkoli mnoho lidí považovalo výsledky hlasování za zmanipulované, referendum bylo platné a ústava vešla 11. března 1981 v platnost (Widner 2005).

Ústava mimo jiné deklarovala, že Chile je demokratický suverénní stát a státní suverenita je tvořena pomocí referend, pravidelných voleb a žádná skupina lidí, ani jednotlivec nesmí tu suverenitu potlačit. Dále garantovala rovnost všech občanů před zákonem a to, že nikdo nesmí být souzen žádnou speciální komisí, ale jen před soudem známým ve výkladu práva. Podle této ústavy nikdo nesmí být

protiprávně zatčen a držen v jiných místech, než k tomu určených, zmíněna je také svoboda slova a projevu a přístup k informacím a vzdělání. Důležitá je čtvrtá kapitola věnující se prezidentovi a vládě. Prezident je volen na osmileté funkční období a nesmí být znovuzvolen v po sobě jdoucích obdobích a je volen přímou volbou, ve které potřebuje absolutní většinou platných hlasů. Prezident velí námořním, vzdušným i pozemním jednotkám a v případě nutnosti vyhláší válku a přebírá velení ozbrojených složek (Constitucion politica de la Republica de Chile 1980).

5.2 Období 1981 – 1988

5.2.1 Mocenské postavení na počátku funkčního období

Nová ústava byla schválena a podle ní mohl Pinochet zůstat v čele státu ještě dalších osm let do roku 1989, ale v roce 1988 mělo být vyhlášeno další referendum o setrvání Pinocheta ve funkci prezidenta. 11. března 1981 ústava vešla v účinnost (Widner 2005). V ústavě už se dokonce počítalo i s Kongresem tvořeným Senátem a Poslaneckou sněmovnou, přičemž prezident má pravomoc rozpustit sněmovnu ale maximálně jednou za své volební období. Sněmovna má 120 členů volených přímou volbou každé čtyři roky a v Senátu jsou vždy dva zástupci za každý ze třinácti regionů v Chile, voleni jsou také přímou volbou, ale na osm let. Dalšími senátory se pak stávají bývalí prezidenti, bývalí předsedové Nejvyššího soudu, bývalí velitelé všech ozbrojených složek nebo například bývalý rektor státní univerzity. Mezi pravomoci Poslanecké sněmovny patří kontrola vlády, navrhování připomínek vládě nebo například prohlášení, zda jsou přijatelná obvinění vznesená alespoň deseti a nejvíce dvaceti členy sněmovny proti následujícím osobám: prezident, ministři, soudci vyšších soudů, generálové, admirálové nebo guvernéři. V kompetenci Senátu zase je, aby vzal na vědomí tato případná obvinění, a prohlásil, zda jsou obvinění vinni nebo ne. Rozhodnutí o vině musí být přijato alespoň dvěma třetinami senátorů v případě obvinění prezidenta a nadpoloviční většinou senátorů v případě ostatních jmenovaných.

Další pravomocí Senátu je také možnost radit prezidentovi, pokud o to požádá (Constitucion politica de la Republica de Chile 1980). Oproti začátku předchozího funkčního období je tady alespoň náznak legality Pinochetovy vlády, protože byla obyvatelstvem přijata. Otázkou však zůstává, jak by se prezident zachoval, pokud by nová ústava byla v referendu odmítnuta, zda by dobrovolně odstoupil, nebo zda by v diktatuře pokračoval bez ohledu na názor lidového hlasování.

V době přijetí ústavy byla diktatura na vrcholu sil, země byla ekonomicky velmi silná a politicky byl režim nedotknutelný. Nikdo by tehdy nečekal, že nebude trvat ani deset let a vláda prezidenta Pinocheta bude u konce a chilští obyvatelé půjdou ke svobodným demokratickým volbám. Opozice byla totiž na počátku osmdesátých let silně roztržena a pro juntou nepředstavovala prakticky žádnou hrozbu (Hudson 1994c).

Aby Pinochet dokázal změnu a začátek nové éry, v ten samý den, kdy vešla ústava v účinnost, rezignoval na své členství v juntě a o dva roky později dokonce začal tolerovat existenci a fungování opozičních politických stran. Ve stejném roce byla zvolena nová vláda, ve které poprvé od převratu a nástupu vojenského režimu neměla armáda většinové zastoupení. Povolení politické opozice společně s ekonomickou krizí se však Pinochetovi vymstilo už v druhé polovině osmdesátých let, kdy docházelo k demonstracím proti režimu a nakonec to vedlo k ukončení celé diktatury (Bankowicz 2002: 327).

5.2.2 Ekonomická situace

Chilská ekonomika, o které se v prvním Pinochetově volebním období mluvilo jako o zázraku, pod dohledem neoliberálů vzkvétala až do roku 1981. Od roku 1974 byla inflace na nejnižším stupni, na hodnotě 9,5 %. Na počátku 80. let se ale mezinárodní ekonomika otřásla v základech v důsledku ropných šoků v roce 1979. Ani chilské hospodářství krizi neuniklo, kvůli následné celosvětové dluhové krizi se chilská ekonomika zhroutila, nezaměstnanost dosahovala dvacet až třicet procent práceschopného obyvatelstva, velká část bankovního sektoru zkrachovala a inflace opět vzrostla na 20,7 %. Celé následující období se neslo v

duchu pragmatické ekonomické politiky, která kladla důraz na export a hospodářský růst. Až do roku 1990 probíhalo oživení hospodářství a konsolidace reforem volného trhu (Hudson 1994d).

Aspekt, který situaci nevylepší, byl chilský státní dluh ve výši asi 16 miliard dolarů a udržování pevného kurzu dolaru, což bylo výhodné pro dovozce, ale vývozcí na tom trátili. Chile tedy v rámci řešení krize zrušilo pevný dolar, což ale mělo důsledky pro všechny, kteří měli dluhy v dolarech, protože kurz prudce vzrostl. V roce 1983 zasáhl stát a odkoupil dluhy některých společností i krachujících se bank (Icarito 2010). Stalo se to, že podniky, které Allende zestátnil a potom Pinochet zprivatizoval, byly opět pod státní kontrolou. Metody chicagské školy už nebyly aktuální, bylo třeba aplikovat jiný model, a proto tito ekonomové přišli o svá místa v řízení státní ekonomiky. Ekonomická krize a nezaměstnanost se podepsaly na i na Pinochetových preferencích, protože podle průzkumu z roku 1985 s jeho politikou souhlasilo jen asi 15 % dotázaných. Nespokojenost byla zcela přirozená, když v důsledku zestátnění podniků, propouštění zaměstnanců a zvyšování cen muselo téměř 10 % práceschopného obyvatelstva (asi 380 000 osob) pracovat v programu minimální zaměstnanosti, kde si vydělalo asi 2000 dolarů měsíčně, za což si mohli lidé koupit jeden kilogramový chléb denně (El Rincón del Vago).

Obnova hospodářství začala až kolem roku 1986, kdy došlo k průměrnému růstu ekonomiky 5 % ročně, inflace byla pod kontrolou a nezaměstnanost klesla o 12 %, ale i přes toto zlepšení byla stále velká nerovnoměrnost v příjmech. Podle Pinochetovy opozice muselo asi 5 milionů Chileanů (zhruba 40 %) žít v chudobě nebo na hranici chudoby. Tito lidé byli hlavně rolníci, kteří zkrachovali a přicházeli z venkova do větších měst s vidinou alespoň nějakého výdělku. A protože byl práce nedostatek, tito přistěhovalci jen rozšířili už tak početné chudinské čtvrti na okrajích měst (Educarchile.cl).

Když v roce 1982 krize vypukla, mělo Chile dluh ve výši 16 miliard dolarů, což byl jeden z největších dluhů na světě v přepočtu na hlavu. Prostřednictvím ekonomických plánů dokázal stát snížit dluh do roku 1991 o

10,5 miliardy dolarů, z čehož většina byla převedena na kapitál chilských společností (Hudson 1994e). Překonání krize bylo v jihoamerickém regionu ojedinělé tím, že Chile dokázalo omezit roli státu v ekonomice a díky diverzifikovanému exportu se z Chile stal moderní, kapitalistický stát s ročním růstem HDP kolem 4 % (Mongabay.com).

5.2.3 Zahraniční vztahy

I v druhém volebním období pokračoval chilsko-argentinský spor o ostrovy v průlivu Beagle. Obě strany požádaly papeže Jana Pavla II. o roli mediátora ve sporu, ten souhlasil a 12. prosince 1980 poslal papežský návrh řešení situace. V polovině ledna 1984 státy podepsaly dohodu o míru a přátelství, která reagovala na jejich snahu dosáhnout dohody pomocí mediátora. V listopadu 1984 státy podepsaly smlouvu o míru a přátelství, která přesně definovala hranici mezi územími moře, mořského dna a podloží těchto zemí (United Nations 2006).

Další oblastí byly vztahy se Spojenými státy, kde se v roce 1980 dostal do vedení státu prezident Ronald Reagan, známý svým silným protikomunistickým postojem, který s Pinochetovou vládou korespondoval. Ačkoli bylo Pinochetovo druhé volební období umírněnější, stále to byl zapřisáhlý odpůrce komunismu, v čemž si s Reaganem rozuměl. Reagan se bál, že by celá Jižní Amerika mohla být ovládnuta Sovětským svazem, silným spojencem Kuby. Obavy pramenily také z toho, že USA potřebovaly Panamský průplav na dovoz i vývoz surovin a nemohly si dovolit, aby tento důležitý námořní uzel ovládal Sovětský svaz. Prezident Reagan se v Chile zaměřil na poskytování vojenské a ekonomické pomoci stávající vládě, aby zabránil sovětskému vlivu (Russell 2010).

Dobré vztahy se Spojenými státy pokračovaly i přes porušování lidských práv chilských občanů, ačkoli mnoho organizací na toto porušování upozorňovalo. S Reaganovým druhým funkčním obdobím se situace trochu změnila, například v roce 1985 USA pozdržely hlasování o poskytnutí půjčky Americké rozvojové banky ve výši asi 130 milionů dolarů. Na druhou stranu, už o pár měsíců později Spojené státy jako jediné stály proti rezoluci Komise pro lidská práva OSN, která tlačila na Chile, aby dodržovala lidská práva, a

argumentovaly tím, že tato rezoluce je napsána *příliš ostře*¹⁵. O rok později se však vztahy opět ochladily, když byl vojenskými jednotkami zaživa upálen jeden americký občan a jeden chilský těžce zraněn, to vše ovšem za mocného mezinárodního odsouzení (Bowen 2006).

Také Velká Británie byla chilským spojencem, hlavně díky premiérce Margaret Thatcherové, která byla Pinochetovou velkou obdivovatelkou, hlavně kvůli ekonomickým reformám, které v Chile zaváděl, aby zemi vyvedl z krize. Jak britská premiérka, tak americký prezident, Světová banka a MMF se rozhodli tento neoliberální model později nazývaný „strukturální regulace“ rozšířit i v rozvojovém světě, kde by mohl pomoci místní ekonomice (Bello 2013).

Přátelství a podpora Thatcherové začala na počátku osmdesátých let, kdy Velká Británie nereagovala na blokádu prodeje zbraní do Chile a prodala tam vojenské vybavení v hodnotě zhruba 160 milionů dolarů. Dalším krokem, kterým si Chile definitivně zajistilo britské spojení, bylo postavení během války o Falklandy v roce 1982¹⁶. Chile bylo v průběhu sporu formálně neutrální, ale nabídlo Británii logistickou podporu. Jedním z důvodů, proč Chile Británii podpořilo, může být i to, že v té době ještě nebyl vyřešený konflikt s Argentinou o sporné ostrovy v průlivu Beagle. Pinochet a Thatcherová byli přáteli, i když už nebyli ve svých funkcích, a stále se podporovali (MercoPress 2013).

5.2.4 Mocenské postavení a postoj vůči opozici na konci funkčního období

I přes to, že v polovině osmdesátých let nebyla chilská ekonomická situace nejhorší, dokonce se pomalu dostávala z krize, obyvatelé stejně nebyli spokojeni. Svůj podíl na tom mělo i uvolnění politické opozice, která už nebyla nezákonná a hojně toho využívala. Vznikala opoziční hnutí, například Demokratická aliance nebo Lidové demokratické hnutí. Obě tato hnutí pořádala více či méně pokojné

15 Jednalo se o rezoluci 40/145 z prosince 1985 (General Assembly 1985).

16 Válka o Falklandy byl konflikt mezi Velkou Británií a Argentinou v roce 1982 a trval šest týdnů. Argentina si chtěla přivlastnit ostrovy v jižním Atlantiku, které oficiálně patřily Británii. Premiérka Thatcherová vyslala k břehům Jižní Ameriky celou námořní flotilu a ve válce zvítězila. Během konfliktu zemřelo 255 Britů a 649 Argentinců. A ačkoli se obyvatelé Falkland hlásí k Británii, Argentina pořád území pokládá za své a ostrovům říká Malvíny (Polochová 2012).

protivládní demonstrace, Pinochet s nimi ale odmítl vyjednávat (Chalupa 1999: 449–450).

V roce 1984 se začaly formovat i nové politické strany, byl však zřízen jakýsi seznam, který zakazoval jakoukoli marxistickou stranu. Ani nové strany nedokázaly zastavit demonstrace proti režimu, které se neobešly bez obětí na životech během policejních zásahů. Pod tímto nátlakem byl prezident nucen udělat nějaké ústupky a začal s tím, že jmenoval civilního předsedu vlády, který s opozicí, na rozdíl od Pinocheta, komunikoval. Opozice se v roce 1985 sjednotila v Národní porozumění pro přechod k plné demokracii a žádala ukončení Pinochetova režimu a navrácení demokracie. V roce 1986 spáchala Vlastenecká fronta Manuele Rodrígueza na prezidenta atentát, při kterém byl ale jen zraněn. Režim se dál pomalu uvolňoval a na počátku roku 1987 se do země mohli vrátit i političtí emigranti (Bankowicz 2002: 327).

V tom samém roce se Pinochet začal připravovat na chystané referendum, které bylo plánováno na rok 1988. Odolával tlaku opozice, která na něj naléhala, aby povolil svobodné volby, nebo aby dovolil kandidovat i jinému kandidátovi než byl on sám. Prezident se ale viděl jako jediného možného zachránce země a nechtěl ustoupit, až se opozice rozhodla porazit Pinocheta jeho vlastními zbraněmi, zapsala se do voličské registrace a hodlala Pinochetovi v referendu protikandidovat. V srpnu 1988 se sešel výbor vojenských velitelů, aby nominoval Pinocheta jako kandidáta do referenda. V té době už probíhala masová opoziční kampaň za „NE“, která apelovala na lidi, aby vyjádřili svůj nesouhlas s Pinochetovým setrváním ve funkci. K referendu se přihlásil rekordní počet voličů, celých 92 %. Kampaň za „NE“, která pronikla i do televize a novin, volala po vrácení demokratických tradic a zmiňovala také útisk a chudobu lidí, za kterou stála právě diktatura. I přes to všechno si Pinochet stále myslel, že strach lidí z návratu konfliktů jako na začátku 70. let a také postupné zlepšování ekonomiky by ho mohlo udržet u moci. Právě na strachu z nepokojů, které probíhaly před převratem, postavil Pinochet svou volební kampaň, protože lidem tyto události v médiích připomínal se slovy, že jeho opozice dovede zemi do stejného stavu. Když referendum v roce 1988 začalo, směřoval zrak celého světa

na jeho výsledky. Hlasování se uskutečnilo 5. října 1988 v poklidném duchu, jako bylo ostatně v Chile tradicí, ale i tak byla na každém volebním místě pro případ připravena vojenská hlídka. V prvních neoficiálních výsledcích se objevilo, že „NE“ jasně převažuje, ale vláda výsledky ještě nezveřejnila. Dokonce se pak ještě pokusila vyvolat pouliční násilí jako záminku pro anulování výsledků, to se ale nepodařilo a druhý den Pinochet oznámil, že kampaň za „NE“ zvítězila poměrem 55 % oproti 43 % pro setrvání Pinocheta ve funkci. Nyní záleželo na tom, jak se prezident k výsledkům postaví, protože sliboval, že v případě porážky odstoupí. Když však tato situace nastala, bylo vidět, že má ambice zůstat u moci dál, ale pod tlakem obyvatel, opozice i mezinárodního společenství skutečně svůj úřad opustil (Hudson 1994a).

Přestože opoziční kampaň byla nakonec vítězná, zarážející bylo, jakým poměrem zvítězila. Že i přes veškerý teror měl prezident stále velikou podporu obyvatel. Důležité však bylo, že Pinochet souhlasil s vypsáním svobodných prezidentských voleb, které se konaly 14. prosince 1989 a zvítězil v nich křesťanský demokrat Patricio Aylwin. V březnu 1990 Pinochet odstoupil a do prezidentského úřadu nastoupil Aylwin. Generál Pinochet si však ponechal několik funkcí, mimo jiné se stal doživotním senátorem, což mu zajišťovalo politickou imunitu, a do roku 1997 zastával post vrchního velitele ozbrojených sil. Po ukončení diktatury se ho ještě v roce 1998 pokusilo Španělsko dostat před soud za porušování lidských práv a zločiny genocidy, ale Velká Británie, kde v té době pobýval, ho odmítla vydat. Když se vrátil zpátky do Chile, byl v roce 2001 obviněn, ale nikdy nebyl odsouzen, protože soud se rozhodl případ čtyřiaosmdesátiletého Pinocheta odložit, kvůli špatnému zdravotnímu stavu obviněného (Bankowicz 2002: 328–329). Pinochet umírá 10. prosince 2006, aniž by byl jakkoli potrestán za své zločiny (Bowen 2006).

6 Závěr

Režim Augusta Pinocheta je plný rozporů. Nejprve vůbec žádný převrat nechtěl, ale pak v něm figuroval, aby zabránil možnému vypuknutí občanské války. Aplikoval neoliberalní ekonomický model, aby vyvedl zemi z krize, což se sice povedlo, ale na úkor masivní chudoby středních a nižších vrstev obyvatelstva. A na konci své vlády prohlašoval, že pokud jej voliči dál nebudou v čele státu chtít, určitě z funkce odejde, aby respektoval vůli lidu, ale když se tak stalo, ukázalo se, že se mu z té funkce tolik nechtělo a nakonec ji opustil až na nátlak opozice a okolních států. I samotná Pinochetova postava budí rozpory, protože jeden tábor lidí jej uznává jako zachránce Chile od komunismu a od totálního státního bankrotu, druhý tábor mu zase naopak nemůže přijít na jméno kvůli porušování lidských práv, zatýkání, vraždění polické opozice a nevyjasněným zmizením lidí a také kvůli řešení ekonomické krize, protože právě kvůli neoliberálnímu modelu masivně vzrostly ceny zboží a v důsledku toho se velký počet Chilenců ocitl v chudobě nebo na prahu chudoby.

Cílem této práce nebylo přinést konkrétní názor, jestli byl Pinochet zachránce nebo diktátor, ale ukázat jakési srovnání jeho dvou funkčních období, pokud se to dá nazvat funkčními obdobími, když se dostal k moci násilným převratem. Kromě samotného převratu a Pinochetovy vlády jsem se věnovala i jeho dvěma předchůdcům, Eduardo Freiovi a Salvadoru Allendovi, jejichž politika do jisté míry tu Pinochetovu také ovlivnila. V komparativní části jsem se zaměřila na dle mého názoru důležité sféry Pinochetova vojenského režimu, a to na jeho postavení na počátku funkčního období, ekonomickou situaci, zahraniční vztahy a na mocenské postavení a postoj vůči opozici na konci volebních období.

Pinochet začal svou vládu vojenským převratem, který měl za cíl ukončit vládu předchozího prezidenta Allendeho, protože přivedl Chile na pokraj krachu. Jak Chile, tak prakticky celý svět čekal, že období Pinochetovy vlády bude jen dočasné, než budou vyhlášeny nové prezidentské volby, což se ale ukázalo jako mylná domněnka. Pinochetovi se ve vedení junty, která byla hlavním řídicím orgánem, natolik zalíbilo, že v něm zůstal od roku 1973 až do roku 1981, kdy se

vzdal svého členství v juntě, která ale už měla podstatně méně pravomocí, neboť v té době už byl Pinochet jmenován prezidentem a ovládal celou zemi prakticky sám. V roce 1980 byla vydána nová ústava, která stanovovala Pinocheta prezidentem pro dalších osm let s tím, že poté bude vyhlášeno referendum o tom, jestli má Pinochet ve své funkci zůstat.

V době nástupu Pinocheta byla chilská ekonomika na pokraji zhroutilí, trpěla obrovskou inflací, což se prezident pokusil řešit neoliberalním ekonomickým přístupem pod vedením chicagských ekonomů, kteří byli žáky zakladatele tohoto přístupu Milтона Friedmana. Tento přístup navrhoval privatizovat podniky zestátněné předchozí vládou, jako banky nebo přístavy a pošta, a zároveň redukovat státní výdaje. Stát se snažil orientovat na vývoz i jiných produktů než jen mědi, která byla do té doby chilským hlavním vývozním artiklem. V zemědělství se farmy začaly orientovat na více komodit a to se záhy projevilo na rostoucí ekonomice. Z Chile coby majoritního dovozce, se postupem času stal významný vývozcem ovoce, ryb a dřeva. Nicméně cena za ekonomický růst se projevila záhy v rostoucí nezaměstnanosti právě kvůli redukci státních výdajů, protože byly zavírány podniky a lidé pak neměli, kde práci sehnat. V době největší krize dosáhla hodnota nezaměstnanosti až na dvacet procent a na počátku osmdesátých let, kdy vypukla celosvětová dluhová krize, se to také nezlepšilo. V rámci záchranných opatření byly zprivatizované podniky opět zestátněny a postupem času se v polovině 80. let ekonomika pomalu uzdravovala. Ale i přes začínající ekonomický růst bylo obyvatelstvo s Pinochetovou vládou nespokojené, což nahrávalo politické opozici, která začala být tolerována, a která pořádala protivládní demonstrace a pochody.

Když bylo v roce 1988 vyhlášeno referendum o dalším setrvání Pinocheta v pozici hlavy státu, většina obyvatel se vyjádřila proti a on tak musel svou kariéru ukončit a vyhlásit nové demokratické prezidentské volby, ve kterých v roce 1989 zvítězil Patricio Aylwin, což byl vůdce opozice proti Pinochetovi. Zajímavým faktem z doby Pinochetovy vlády je, že ačkoli byl jeho režim nedemokratický, měl po většinu času podporu Spojených států, protože prosazoval protikomunistickou politiku, což byl během studené války dostatečný

argument, na jehož základě USA vyslovovaly podporu. Další významný spojencem byla Velká Británie a hlavně premiérka Margaret Thatcherová, která plně podporovala Pinochetovu neoliberální ekonomiku a Pinochet jí na oplátku vyjádřil podporu v době války o Falklandy. Ani tito spojenci však nezabránili OSN a ostatním státům v odsouzení chilského režimu, ze kterého si však jeho vůdce nic nedělal a zůstal ve funkci až do roku 1990, kdy předal prezidentské křeslo svému demokraticky zvolenému nástupci. Poté si však ponechal post velitele ozbrojených sil a doživotního senátora, díky čemuž měl zajištěnou doživotní imunitu. Částečně díky imunitě a částečně kvůli špatnému zdravotnímu stavu v roce 2001, nebyl Pinochet nikdy za své činy odsouzen. To je časté téma mnohých diskuzí, které rozebírají, zda Pinochet zachránil Chile od nástupu komunismu, k čemuž vláda předchozího Allendeho směřovala, a od ekonomického krachu, nebo zda to byl chladnokrevný vrah, který se nebál potlačovat lidská práva, zakázat politickou opozici a její představitele pronásledovat a nechat zabíjet. Práce se však této otázce nevěnovala, proto vše záleží na čtenáři, jaký si udělá o Pinochetově vládě názor, na základě argumentů zmíněných v této práci.

Pokud propojím teoretickou část s komparativní, dá se zjistit, že vláda generála Pinocheta byla podle Linzovy charakteristiky byrokraticko-vojenským režimem, neboť vládla úzká skupina lidí, konkrétně čtyři vojenští velitelé a neexistovala žádná politická, natož masová, strana. Co se týče přechodu k demokracii, dá se hovořit pravděpodobně o metodě *sjednoceného přechodu*, kdy k uvolnění autoritářství dochází rukou jak vůdce státu, tak rukou opozice. Oba aktéři mají vyrovnané síly a je jasné, že ani jeden z nich nemůže vyhrát. Proto spolu začnou vyjednávat, což v případě Chile vedlo k uvolnění a následnému rozpadu režimu.

Seznam zdrojů

- Arendtová, Hannah (1996). *Původ totalitarismu I–III* (Praha: Oikoymenh).
- Aron, Raymond (1993). *Demokracie a totalitarismus* (Brno: Atlantis).
- Bankowicz, Marek (2002). *Demokraté a diktátoři* (Praha: Eurolex Bohemia).
- Balík, Stanislav – Kubát, Michal (2012). *Teorie a praxe nedemokratických režimů* (Praha: Dokořán. 2. vydání).
- Huntington, Samuel P. (2008). *Třetí vlna – Demokratizace na sklonku dvacátého století* (Brno: CDK).
- Chalupa, Jiří (1999). *Dějiny Argentiny, Uruguaye a Chile* (Praha: Nakladatelství Lidové noviny).
- Chalupa, Jiří (2006). *Chile* (Praha: Libri).
- Kubát, Michal (2007). Autoritativní a totalitní politické systémy. In: Cabada, Ladislav – Kubát, Michal a kol., *Úvod do studia politické vědy* (Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk), s. 331–345.
- Linz, Juan J. (2000). *Totalitarian and authoritarian regimes* (Boulder, Colorado: Lynne Rienner Publishers).
- Nekola, Martin (2012). Žalářník Chile. *Válka REVUE Speciál Nejkrutější diktátoři 20. století*, 90–93).
- Vial, Gonzalo (2006). *Pinochet Portrét diktátora* (Praha: Prostor).
- Ženíšek, Marek (2006). *Přechody k demokracii v teorii a praxi* (Plzeň: Aleš Čeněk).

Internetové zdroje

- BBC News (2011). *Chile recognises 9,800 more victims of Pinochet's rule* (<http://www.bbc.co.uk/news/world-latin-america-14584095>, 6. 4. 2013).
- Bello, Walden (2013). *Short-lived legacy: Margaret Thatcher, neoliberalism and the global south* (<http://www.guardian.co.uk/global-development/poverty-matters/2013/apr/16/legacy-margaret-thatcher-neoliberalism>, 17. 4. 2013).
- Bowen, Gordon, L. (2006). *United States Policy toward Chile* (<http://www.mbc.edu/faculty/gbowen/chile.htm>, 17. 4. 2013).

Chile Comercios. *Historia de Chile – Gobierno Militar*
 (<http://www.chilecomercios.cl/HISTORIA-DE-CHILE-GOBIERNO-MILITAR.htm>, 27. 3. 2013).

Constitucion politica de la Republica de Chile 1980 (1980).
 (<http://www.leychile.cl/Navegar?idNorma=242302>, 15. 4. 2013).

Country Facts (2010). *Chilean Money*
 (<http://www.kwintessential.co.uk/articles/chile/chilean-money/2294>, 15. 3 2013).

Del Pozo, José. *Historia de Chile*
 (<http://www.er.uqam.ca/nobel/r27020/id27.htm#7>, 27. 3. 2013).

Educarchile.cl. *Modelo Neoliberal*
 (<http://www.educarchile.cl/integracion/nuestrosmomentos/NuestrosMomentos.asp?periodo=41759&ano=1975&hito=94678>, 15. 4. 2013).

El Dínamo (2012). *La mítica portada del diario Fortín Mapocho tras el triunfo del NO: “Corrió solo y llegó segundo”* (<http://www.eldinamo.cl/tumblr/la-mitica-portada-del-diario-fortin-mapocho-tras-el-triunfo-del-no-corrio-solo-y-llego-segundo/>, 31. 3. 2013).

El Rincón del Vago. *Economía chilena en la época de Pinochet (1975-1983)*
 (<http://html.rincondelvago.com/economia-chilena-en-la-epoca-de-pinochet-1975-1983.html>, 31. 3. 2013).

Ftorek, Jozef (2000). *Tady a ted’ – Operace Kondor*
 (<http://www.youtube.com/watch?v=yswL-nuyEvg>, 15. 4. 2013).

General Assembly (1985). *Situation of human rights and fundamental freedoms in Chile* (<http://www.un.org/documents/ga/res/40/a40r145.htm>, 23. 4. 2013).

Hudson, Rex A. (1994a). *Chile: A Country Study*. Authoritarianism Defeated by Its Own Rules (<http://countrystudies.us/chile/88.htm>, 31. 3. 2013).

Hudson, Rex A. (1994b). *Chile: A Country Study*. Neoliberal Economics
<http://countrystudies.us/chile/32.htm>, 31. 3. 2013).

Hudson, Rex A. (1994c). *Chile: A Country Study*. The 1980 Constitution
 (<http://countrystudies.us/chile/33.htm>, 15. 4. 2013).

Hudson, Rex A. (1994d). *Chile: A Country Study*. The Military Government's Free-Market Reforms, 1973-90 (<http://countrystudies.us/chile/61.htm>, 15. 4.

2013).

Hudson, Rex A. (1994e). *Chile: A Country Study*. The Debt Crisis: Further Reforms and Recovery

(<http://countrystudies.us/chile/67.htm>, 15. 4. 2013).

Icarito (2010). *Gobierno de Augusto Pinochet*

(<http://www.icarito.cl/enciclopedia/articulo/segundo-ciclo-basico/historia-geografia-y-ciencias-sociales/historia-de-chile-siglo-xx-hasta-nuestros-tiempos/2009/12/407-820-9-gobierno-de-augusto-pinochet.shtml>, 26. 3. 2013).

Plochová, Iveta (2012). *Válka o Falklandy po třiceti letech: pilot a popálená oběť jsou přátelé* (http://zpravy.idnes.cz/valka-o-falklandy-po-30-letech-dg0-/zahranicni.aspx?c=A120402_133049_zahranicni_ipl, 17. 4. 2013).

Lewis, Tom (1999). Chile: The State and Revolution. *International Socialist Review* 1999 (6). (online text, dostupné na:

<http://www.isreview.org/issues/06/chile.shtml>, 26. 3. 2013).

Memoria Chilena (2004a). *Partido Demócrata Cristiano (1957-2004)*

(http://www.memoriachilena.cl/temas/index.asp?id_ut=partidodemocratacristiano%281957-2004%29, 26. 3. 2013).

Memoria Chilena (2004b). *La nacionalización de la gran minería del cobre (1964-1971)* (http://www.memoriachilena.cl/temas/index.asp?id_ut=nacionalizaciondelcobre1964-1971,

26. 3. 2013).

Memoria Chilena (2004c). *El gobierno de la Unidad Popular (1970-1973)*

(http://www.memoriachilena.cl/temas/index.asp?id_ut=elgobiernodelaunidadpopular%281970-1973%29,

26. 3. 2013).

Mercopress (2013). *Chilean president describes Thatcher as a 'brave woman' and 'a great loss for the world'* (<http://en.mercopress.com/2013/04/08/chilean-president-describes-thatcher-as-a-brave-woman-and-a-great-loss-for-the-world>, 17. 4. 2013).

Minster, Christopher (2013a). Biography of Augusto Pinochet.

Latinamericanhistory.about.com

(<http://latinamericanhistory.about.com/od/20thcenturylatinamerica/p/pinochetbio.htm>, 26. 3. 2013).

Minster, Christopher (2013b). Chile's MIR: The Revolutionary Left Movement. *Latinamericanhistory.about.com* (<http://latinamericanhistory.about.com/od/thehistoryofchile/a/09ChileMIR.htm>, 15. 4. 2013).

Mongabay.com. *Chile – The Economy* (http://www.mongabay.com/reference/country_studies/chile/ECONOMY.html, 15. 4. 2013).

Russell, Rebecca, Lee (2010). *The Impact of President Reagan's Foreign Policy Efforts in Chile and Nicaragua* (http://scholar.lib.vt.edu/theses/available/etd-08082010-190215/unrestricted/Russell_RL_T_2010.pdf, 17. 4. 2013).

The Militant (2007). Castro in 1971 Chile visit warned of imperialist threats. *The Militant* 71 (27). (online text, dostupné na: <http://www.themilitant.com/2007/7127/712749.html>, 26. 3. 2013).

United Nations (2006). *Reports of International Arbitral Awards* (http://untreaty.un.org/cod/riaa/cases/vol_XXI/53-264.pdf, 15. 4. 2013).

Widner, Jennifer (2005). *Constitution Writing & Conflict Resolutions: Data & Summaries* (<http://www.princeton.edu/~pcwcr/reports/chile1980.html>, 15. 4. 2013).

Zemánek, Josef (2003). Milton Friedman (1912-2006) - jeden z největších ekonomických liberálů 20. století. *Euroekonom.cz* (<http://www.euroekonom.cz/osobnosti-clanky.php?type=jz-friedman>, 11. 4. 2013).

Resumé

The topic of this thesis are Latin American authoritarian regimes, and is focused on the military regime of General Augusto Pinochet in Chile, who came to power in 1973 when he made a military coup to replace the government of president Salvador Allende. At the beginning there is the theoretical part which is dedicated to the general definition of non-democratic regimes and the distinguishing of the totalitarian and authoritarian regimes. As the most interesting I use the definition of authoritarian regimes of American political scientist Juan José Linz from his book *Totalitarian and Authoritarian Regimes*. Next I use the definition of totalitarian regimes from the book *The Origin of Totalitarianism* by Hannah Arend.

Augusto Pinochet became a dictator when he transplanted previous president Salvador Allende by military coup in 1973. First everyone thought that he would be leader of the state just for some time, but he established a military junta made by four men, and ruled Chile for next fifteen years. In my thesis I would emphasize four points of Pinochet's government, which are: his power position at the beginning of his term, the economic situation, foreign affairs and his power position and his attitude towards his opposition in the end of his term. These four points are compared during the two terms from 1973 to 1980 and from 1981 to 1988. During all these years, the headmaster of the junta, Pinochet, ordered some economic reform to revive the economics of the state, but these reforms weren't popular because of great unemployment which was at one moment at 20 %. This was good for the opposition which was banned in the first years but after 1980 was permitted and started with demonstrations against the junta and Pinochet's regime. All the world was of course against the regime which banned opposition and violated the human laws but for the USA was interesting, that the regime was against the communism, so the USA was an ally of Chile. Also the Great Britain was an ally because of the prime minister Margaret Thatcher who admired Pinochet's economic reforms. On the other hand, he supported her in the Falkland war.

Although Pinochet was obviously a dictator who should have been punished, he was never convicted for his crimes and died in 2006 in Chile.